

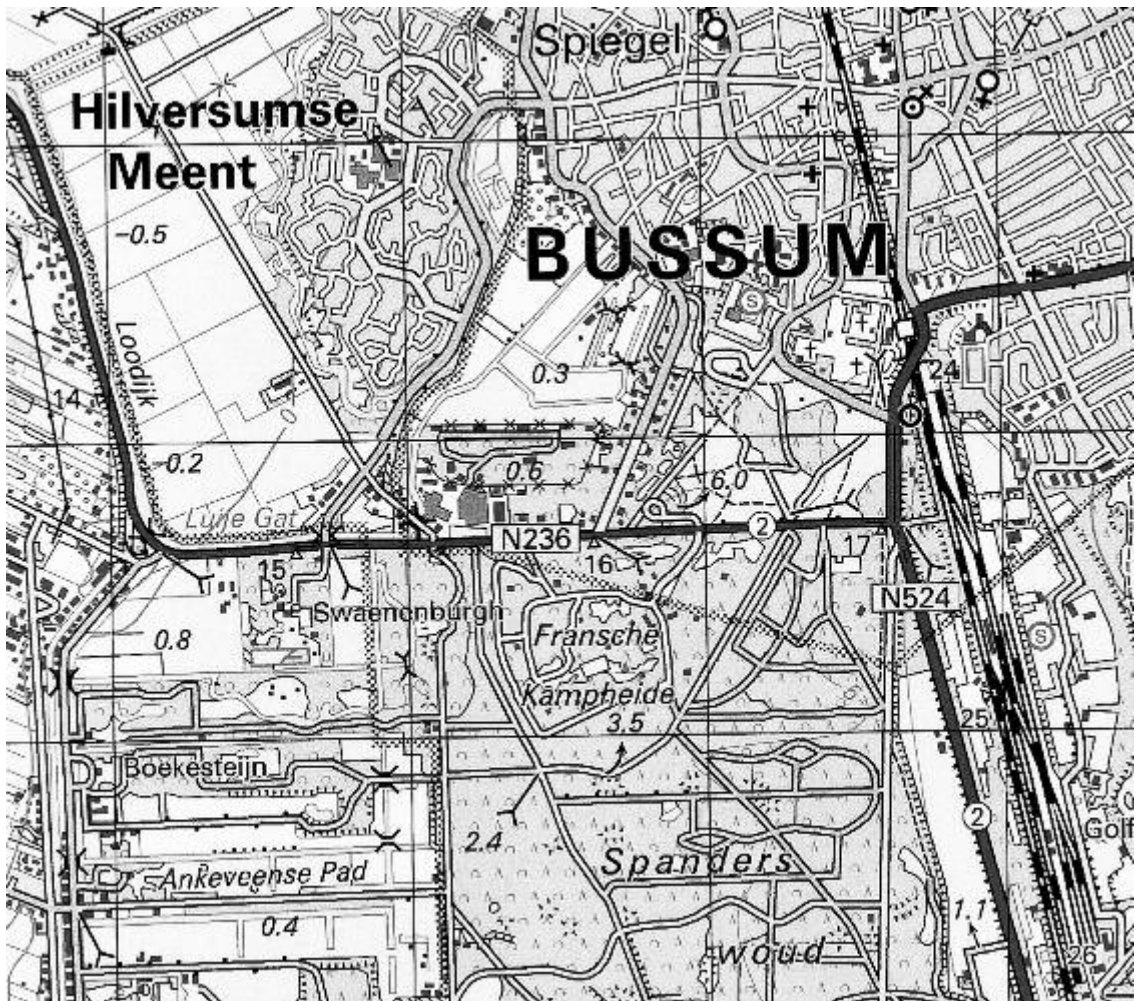
Beton in het Fransche Kamp

KLAAS OOSTEROM*

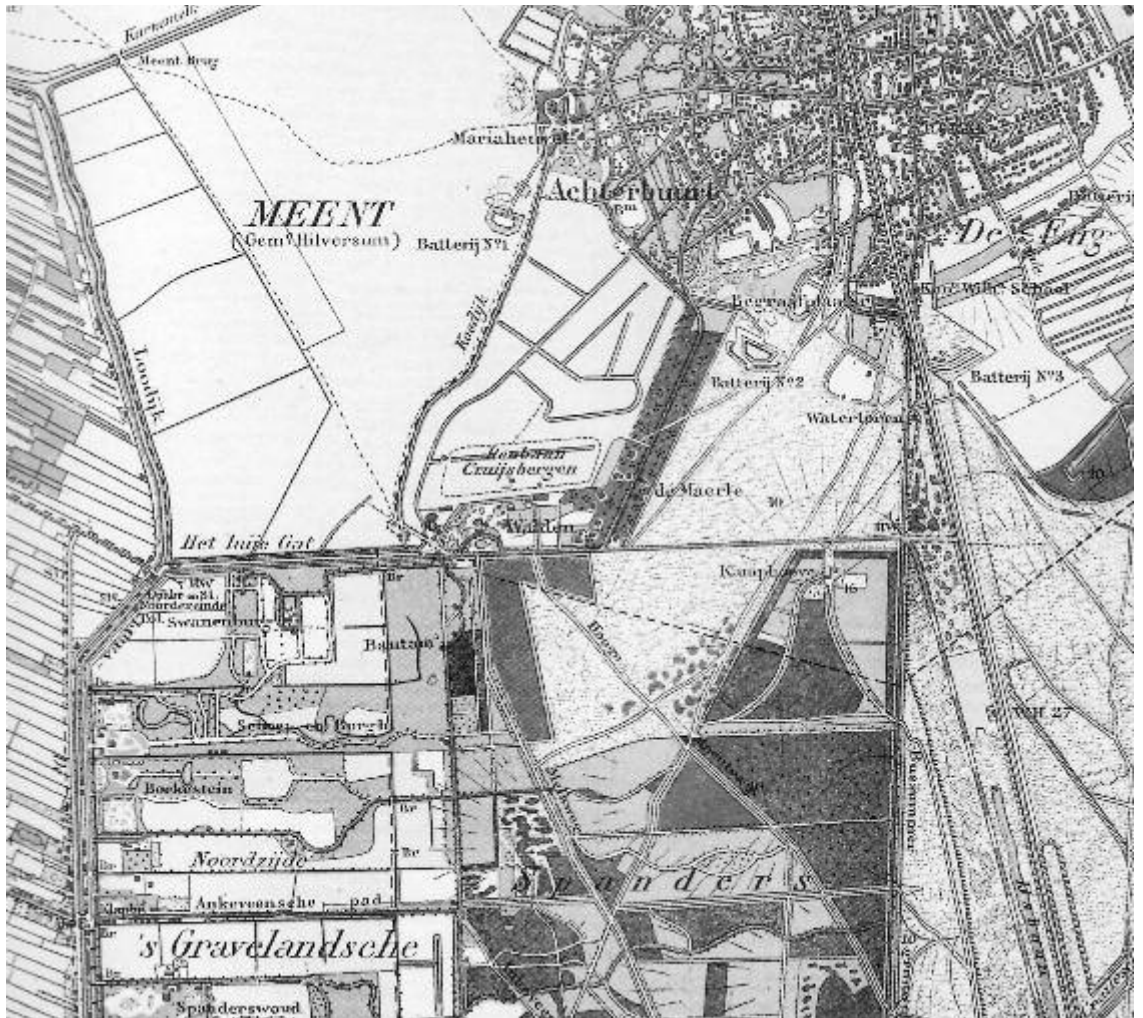
Op en bij het Seizoenkampeerterrein De Fransche Kamp staan tientallen zichtbare en niet-zichtbare bomvrije schuilplaatsen, gebouwd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Kampeerders en wandelaars lopen er zonder aandacht aan te schenken aan voorbij. Het is misschien wel het minst bekende stukje van de Nieu-

we Hollandse Waterlinie. Er worden pogingen gedaan om de verzameling onderkomens op de monumentenlijst te krijgen.

De terreinen met de betonnen groepsschuilplaatsen¹ liggen aan de noordkant van het Spanderswoud. De Fransche Kamp, 30 ha groot, wordt begrensd door de

Afb. 1. Topografische kaart 2001. (ANWB Atlas)

Afb. 2. Topografische kaart, verkend in 1872, herzien in 1905 (Nieuwland Atlas)

Franse Kampweg (N236), het fietspad Weg door het Kamp en het fietspad Melkpad. De grens van Bussum en Hilversum loopt dwars over het terrein. De Franse Kamp dankt mogelijk zijn naam aan Franse troepen die hier in 1672 kort gelegerd zouden zijn geweest, maar zeker is dit niet.

Kampeerterrein

In 1932 is men begonnen te kamperen op dit terrein. Het waren Amsterdamse arbeidersgezinnen. Het werd ook wel het Zwarte Potenkamp genoemd. Het was een zanderig terrein. In 1936 werd het terrein zóveel gebruikt voor kamperen dat er een toegangsweg werd

aangelegd. En in 1939 werd een rietgedekt theehuis geopend. Vanaf 1941 mocht er van de Duitse bezetter 's nachts niet meer gekampeerd worden. Na de oorlog was al het hout gekapt en waren er weer grote zandvlaktes. Het stuifzand werd toen met een laagje klei vastgelegd en er werden eiken geplant. Maar verreweg de meeste bomen en struiken van nu zijn spontaan opgekomen. In 1952 werd de houten kantine geopend. Er is nu een grotendeels houten complex met receptie, kantine, winkeltje en bibliotheek. Verspreid over het terrein staan er tien sanitairgebouwen (jaren '80) en er kunnen 380 huisjes staan. Het gebied is zanderig, vergrast met kleine hoogteverschillen tot ongeveer vijf

Afb. 3. Luchtfoto uit 1925 van zuid-westelijk stukje van Bussum. Onder v.l.n.r. De Fransche Kamp, Weg door het Kamp (fietspad), boerderij Kamphoeve (nu bos). Daarboven de Franse Kampweg. Midden v.l.n.r. het contour van de voormalige renbaan Cruysbergen, de Nieuwe 's Gravelandseweg, de Fransche Kampheide. Boven v.l.n.r. Koedijk, Batterij aan de Koedijk (Werk I), deel van wijk Het Spieghel, de Zandzee (strandje), Batterij Bussum Vooruit, Werk II (nu zwembad). (foto: Archief St. Menno van Coehoorn)

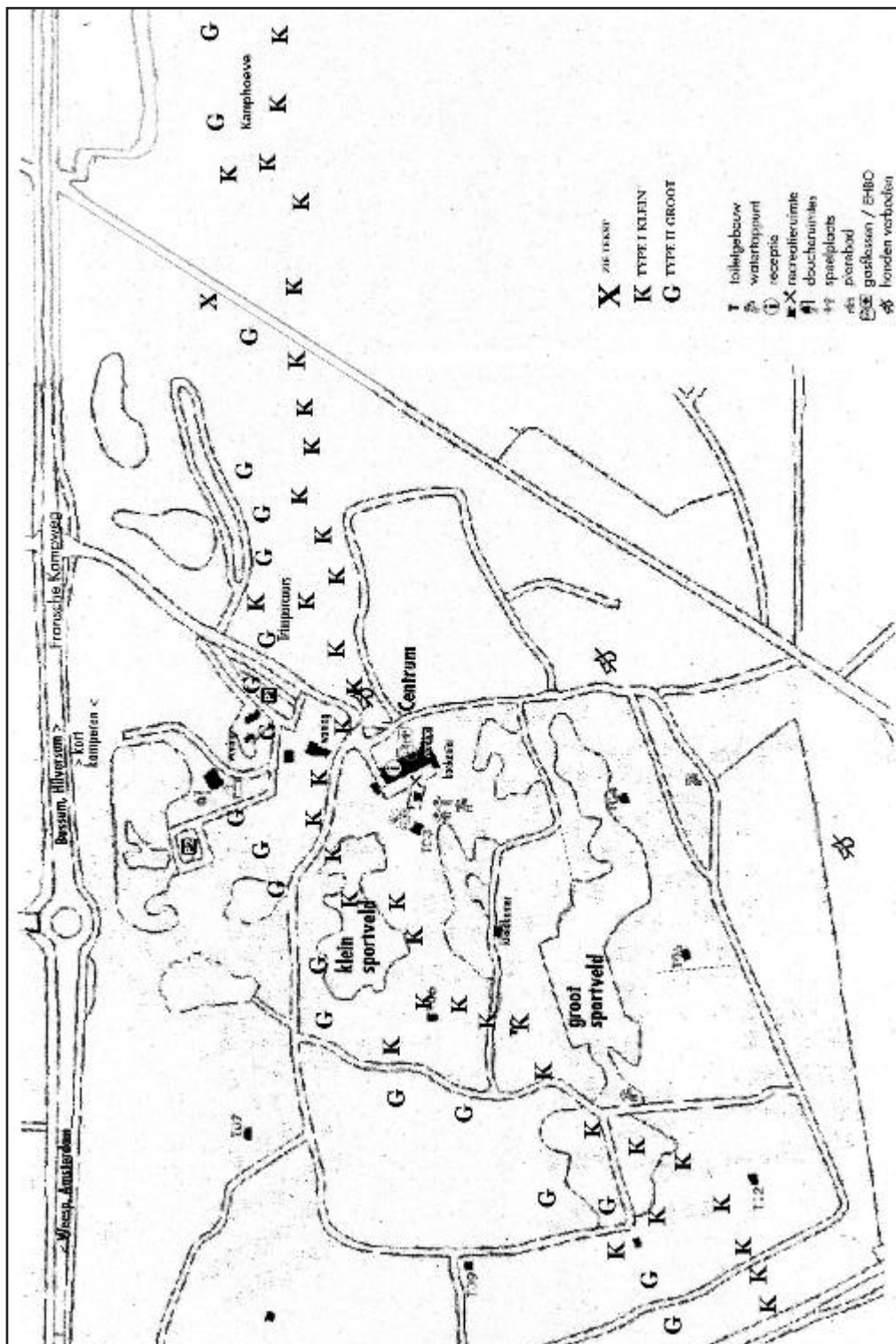
meter. Er staan veel bomen en struiken (eiken, berken, dennen, beuken, vogelkers) en de open plekken worden gebruikt als sportveldjes. Het kampeerseizoen loopt van april tot oktober. De demontabele huisjes en caravans worden buiten het seizoen elders gestald of opgeslagen. Het theehuis is nu een woonhuis en vlak daarbij staat nog een pannengedekt woonhuis, beide ongeveer 250 meter van de weg. Aansluitend op het parkeerterrein bij de ingang aan de Franse Kampweg is een trimbaan. Vanaf NS station Bussum-Zuid is de toegang van de Fransche Kamp via de heide in een kwartier lopen te bereiken. Het Goois Natuur Reser-vaat (GNR) is eigenaar van het terrein. Een stichting beheert sinds 1989 het kampeerterrein. Het GNR gaat in de komende jaren het terrein opnieuw inrichten, waardoor er een verbindingsstrook ontstaat tussen de natuurbrug en het Naardermeer.

De Kamphoeve is de naam van een boerderij die ten

oosten van De Fransche Kamp lag. Het is hier gemeente Bussum. De gemeente Bussum kocht in 1950 de boerderij en wilde er een kerkhof aanleggen. Dat is niet doorgegaan. De boerderij is gesloopt.

De Hollandse Nieuwe Waterlinie

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) was een gebied waarmee Nederland zich na de Franse Tijd beschermde tegen vijandelijke legers die West-Nederland zouden kunnen aanvallen vanuit het oosten. Het land kon vanaf de Zuiderzee (later IJsselmeer) tot de Biesbosch onder water worden gezet. Een hoeveelheid te diep om doorheen te gaan en te ondiep om te varen, zodat het voor de vijand moeilijk was die barrière te nemen. De Vesting Muiden was het meest noordelijke punt. Steeds werd deze linie aangepast aan de ontwikkelingen die er waren op wapengebied. Door de grotere reikwijdte van het geschut moest de vestingstad

Afb. 4. Overzicht van de Fransche Kamp en Kamphoeve met ligging van de onderkomens.

Afb. 5. Een kleine groepsschuilplaats van het type I.

Naarden op een grotere afstand verdedigd kunnen worden. Daarom werden er omstreeks 1870 op twee kilometer afstand van de vesting versterkingen aangelegd: het 'Offensief voor Naarden': vijf werken die een halve cirkel vormden ten zuiden van de vesting. Alleen Werk IV achter theater Spant! in Bussum is er nog. De restauratie daarvan werd in 2009 voltooid. Het Offensief werd beschouwd als opvangstelling voor een terugtrekkend leger, maar ook als uitvalsbasis voor een aanvallend leger.

En toen kwam de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). We volgen het relaas van J.S. van Wieringen²:

Vanaf 1914 is er een 'voorstelling' gevormd: een kring van infanterieschansen 1 km buiten de oude voorpostenlinie. Totaal 7 schansen ten oosten van Bussum, ongeveer vanaf het huidige viaduct bij Bussum-Zuid tot de toenmalige Zuiderzee kust.

In 1916 werd weer een uitbreiding gepland, 200 m vóór de voorstelling: loopgraven met betonschuilplaatsen. Het zou een loopgravenlijn met

schuilplaatsen moeten worden in het westen aansluitend bij de waterlinie en in het noorden bij Huizen. In en bij De Fransche Kamp zijn er 50 stuks in 2 rijen, de zuidelijke met 1 ingang voor 4 man loopgraafwachters, de achterste met 2 ingangen voor 16 man reservetroepen gebouwd. Ze moesten een langdurig bombardement met 15 cm geschut doorstaan. Het was bedoeld voor offensief optreden. In zomer 1918 werd deze voorstelling opgeheven. Alleen de genoemde 50 onderkomen zijn afgebouwd. Er werd in den Haag weer anders gedacht.

Het waren er niet 50 maar bijna 60, en de meeste bestaan tot op de huidige dag. D. Koen heeft deze objecten van de NHW geïnventariseerd en beschreven in opdracht van de provincie Utrecht.³ Het gaat om drie types die aangeduid worden met 1918/I, II en 0. Op afbeelding 4 zijn ze vermeld met de letters K, G en X. Er liggen/staan dus bijna 60 schuilplaatsen in het gebied met één of met twee ingangen. De ingangzijde (achterzijde) is meestal noord of noord-west, 200 tot 500 meter ten zuiden van de Franse Kampweg. De bo-

venkanten liggen $-0,5$ tot $+2$ meter ten opzichte van het maaiveld. De loopgraven waarop ze zouden moeten aansluiten zijn er nooit gekomen. In het najaar van 1918 was slechts 1 km van de ongeveer 8 km geplande linie van schuilplaatsen voorzien.

Oostelijk van het fietspad, dus op het terrein van de voormalige Kamphoeve, zijn er acht geteld: twee grote (type II) en zes kleine (type I). Op en bij het trimparcours 16 stuks: tien kleine, vijf grote en één afwijkende (type o) en in de Fransche Kamp 34: 13 grote (waaronder één in de tuin van het pannengedekte huis)

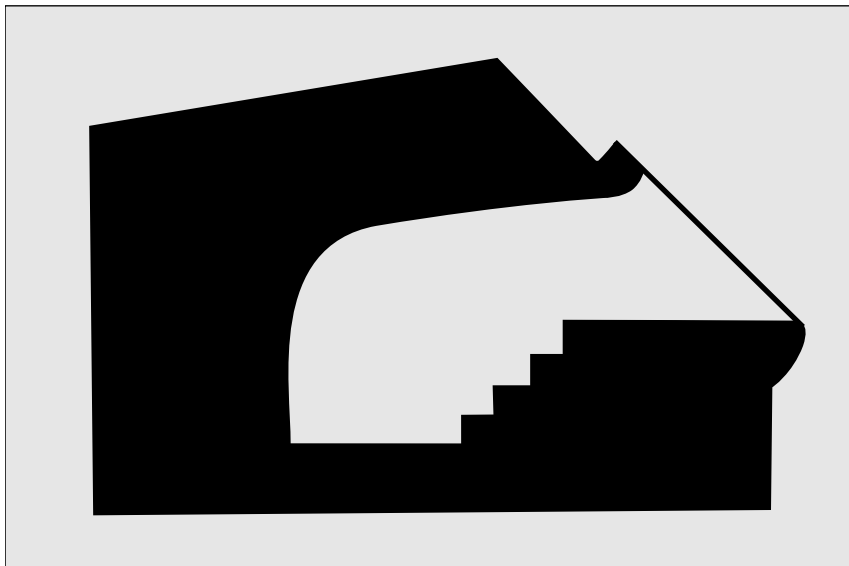
en 22 kleine. Dus totaal 59 stuks: 20 grote, 38 kleine en 1 afwijkende. De kleine liggen doorgaans in de voorste verdedigingslijn (dus naar het zuid-oosten gericht); de grote daarachter. Volgens Koen zouden er twee kleine opgeblazen zijn. Op de tekening van Koen is er ook op Bantam één ingetekend, maar dat berust op een vergissing. Er is daar wel een kunstmatige heuvel met een betonnen fundament, mogelijk van een theehuis of de resten van een watervoorziening voor het nabij gelegen landhuis.

Type I

Afbeelding 5 toont het kleine type (I) met één ingang. Het bestaat uit gewapend beton met grof grint met resten van een bitumenlaag op de schuine vlakken. De bovenkant is 5 bij 3,2 m en is licht hellend naar de voorzijde zodat granaten zouden afketsen. De dichte zijde (voorkant) en zijkan-ten zijn recht, de ingangzijde is schuinaflopend; hoe-

ver deze zijde doorloopt in de grond is niet te zien. De ingang is rechts in de schuine achterkant, ca 125 cm onder dakrand en 125 cm van rechterkant, uitstulpend, 120 cm breed. De ingang zelf is 70 tot 78 cm breed, nu dichtgemetseld met rode baksteen. De meeste staan ongeveer 50 cm boven het maaiveld. Het dak en de muren zijn 125 cm dik. De ruimte binnen is dus erg klein. Ze zijn niet betreedbaar. In 1943 zouden de betonnen onderkomens op last van de Duitsers met zand zijn volgestort en de ingangen dichtgemetseld. Volgens een ooggetuige, L. Verweij uit Hilversum, zou dat ech-

Afb. 6. Doorsnede T 1918 I. Uit: *Versteende Ridders, de Nieuwe Hollandse Waterlinie. B+B, Koen en Rietveld.*

ter pas na de oorlog op last van de burgemeester zijn gedaan.

Bij enkele is geprobeerd de dichtgemetselde ingang open te maken. Afbeelding 6 geeft een indruk hoe klein de binnenruimte is in vergelijking met de buitenkant.

Bij een andere is de ingang afgedekt met een stalen plaat. Na 1945 is op het trimbaanterrein geprobeerd er één op te blazen. Een groot stuk beton bij een ingang is weg. Twee cm dik wapeningsijzer is te zien. In een kuil vlak daarbij ligt een stuk beton, waarschijnlijk het deel wat ontbreekt. Ook zouden bij enkele openingen gemaakt zijn om vleermuizen toegang te verlenen. Veel onderkomens zijn moeilijk te vinden omdat ze slechts weinig of niet boven het maaiveld uitsteken, niet langs paden liggen of begroeid zijn met mos.

De grotere schuilplaatsen van het type II

Afbeelding 7 is een onderkomen van het grote type (II). Ook hier gewapend beton met grof grint, resten van een bitumenlaag op de schuine vlakken. Een stalen versterkingsmat is aan de dichte zijde en de zijkanten bij beschadigde plekken te zien op 5 tot 10 cm diepte. De bovenzijde heeft een afmeting van 9,7 bij 2,6 meter ook weer schuin aflopend naar voren. De frontzijde en zijmuren zijn recht, de ingangzijde is schuin aflopend. Hoe ver ondergronds die gaat is niet

te zien. De ingangen links en rechts in de schuine voorzijde, ca 125 cm onder dakrand en tenminste 2,80 m doorlopend, ca. 120 cm van de linker- en rechterkant, uitstulpend 120 cm breed, ingang 67 tot 78 cm breed en ook weer dichtgemetseld met rode baksteen. De dikte van de zijwanden zal ongeveer 120 cm zijn. Hoogst aangetroffen hoogte boven maaiveld 190 cm. Aangetroffen maximale hoogte boven het maaiveld van een ingang is 1 meter. Om binnen te komen moest men bukken en een paar treden naar beneden gaan. In de opening had een dikke stalen plaat opgehangen moeten worden, die bescherming tegen ontploffingen moest geven. De onderkomens zijn echter nooit afge maakt. Door de dikke muren is de ruimte binnen ongeveer 7 bij 2,50 meter en stahoog.

Er is één betonnen gebouwtje gevonden van een afwijkend type. Een licht aflopende dak dat ca 20 cm uitsteekt en 18 cm dik is. Breedte 240 cm. Diepte, hoogte en toegang onbekend (zie x op afbeelding 4 rechts). Volgens Koen moet er nog een tweede zijn.

Zoals vermeld: deze onderkomens moesten aansluiten op twee parallellopende loopgraven vóór Bussum, maar de aanleg werd afgeblazen voor ze goed op gang kwam. In het archief van de stichting Menno van Coehoorn vonden we een brief waarin de commandant van de Nieuwe Hollandse Waterlinie toestemming gaf te

Afb. 7. Een van de grote groepsschuilplaatsen op de Franche Kamp.

beginnen met de aanleg van de onderkomens. De opdracht werd voor 138.000 gulden gegund aan de firma die het laagst had ingeschreven: Holscher & Kraayeveld te Assen. De aannemers rekenen erop, schrijft de commandant, dat cement, grint, zand, bewapeningsijzer en binddraad kosteloos verstrekt worden aan de losplaats van de toenmalige spoorwegmaatschappij H.IJ.S.M. nabij de watertoren. De aannemer heeft daar een loods en per smalspoor zullen de materialen worden vervoerd. De brief is van 3 mei 1918 en met de ontgravingen is toen al direct begonnen.

Met instemming van het Goois Natuur Reservaat, de eigenaar van de terreinen, organiseert de Bussum Historische Kring historische natuurwandelingen in het gebied. GNR heeft ook toestemming gegeven om een onderkomen betreedbaar te maken.

Noten

- * Klaas Oosterom is actief bij de Historische Kring Bussum. Dit artikel is een bewerking van een artikel dat eerder verscheen in het Bussums Historisch Tijdschrift, jaargang 25 (2009), nr. 1. Met dank aan Jaap van Welsen voor zijn adviezen. De afbeeldingen in dit artikel zijn van de auteur.
- 1. In dit artikel wordt de benaming 'betonnen (groeps) schuilplaatsen' gebruikt waar men in het algemeen vaak het woord 'bunkers' gebruikt. Deze laatste term wordt in militaire kringen echter voor betonnen bouwsels gebruikt die in opdracht van de Duitsers zijn gebouwd.
- 2. J.S. van Wieringen, 'De Voorstelling Naarden en andere buitenwerken van de Vesting', in: TVE, 19 (2001) 1, p. 31 (het artikel is gelijk aan De Omroeper, 8 (1995) 1, 22-40.)
- 3. Objectbeschrijvingen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Provincie Utrecht. D. Koen, februari 2000.